

Ministarstvo rada
i socijalnog
staranja

STUDIJA

**USLUGA SOCIJALNE I DJEČIJE ZAŠTITE ZA
LICA SA INVALIDITETOM**

septembar 2023.god.

SADRŽAJ

PREDGOVOR	5
Uvod	5
1. POSTUPAK ZA OSTVARIVANJE PRAVA IZ SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE	6
1.1. Stvarna nadležnost	6
1.2. Mjesna nadležnost	6
1.3. Pravila postupka	7
1.4. Pokretanje postupka	7
1.5. Rokovi za odlučivanje	7
1.6. Pravni lijekovi	7
1.6.1. Žalba	7
1.6.2. Žalba zbog ćutanja uprave	8
1.6.3. Tužba Upravnom sudu	8
2. USLUGE IZ SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE	8
2.1. Usluge socijalne zaštite	8
2.1.1. Pravo na uslugu podrške za život u zajednici	9
2.1.1.1. Dnevni boravak	10
2.1.2. Pomoć u kući	11
2.1.3. Stanovanje uz podršku	12
2.1.4. Svrtište	12
2.1.5. Personalna asistencija	12
2.2. Pravo na savjetodavno -terapijske i socijalno - edukativnu uslugu	13
2.2.1. Troškovi savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga	14
2.3. Pravo na uslugu smještaja	15
2.3.1. Porodični smještaj- hraniteljstvo	15
2.3.1.1. Pružalac usluge i porodica u koju se dijete smješta	15
2.3.1.2. Dodatni uslovi za smještanje	16
2.3.1.3. Roditelji smještene djece	16
2.3.1.4. Postupak za smještanje djece	16
2.3.1.5. Naknada	17
2.3.1.6. Monitoring	17
2.3.2. Porodični smještaj	17
2.3.2.1. Standardi usluge, postupak i naknada	18
2.3.3. Smještaj u ustanovu socijalne i dječje zaštite	18
2.3.3.1. Smještaj djece i mladih u ustanovu i malu grupnu zajednicu	18
2.3.3.1.1. Prijem, priprema i rad sa korisnikom	19
4.3.3.2. Smještaj odraslih i starih lica	19
4.3.3.2.1. Prijem, priprema i rad sa korisnikom	20
2.4. Pravo na uslugu neodložne intervencije	20
3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	21
3.1. Upitnik	21
3.2. Struktura uzorka	21
3.3. Pristupačnost usluga	21
3.4. Usluga smještaja – informisanost korisnika i barijere	22
3.5. Usluge savjetovanja i psihoterapije	23
3.6. Usluga neodložnih intervencija	23
3.7. Dnevni centri	23
3.8. Svrtište	24
3.9. Pomoć u kući	24

3.10. Stanovanje uz podršku		24
3.11. Personalna asistencija		24
3.12. Potrebe korisnika		24
4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE		25
5. INOVATIVNE USLUGE SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE		25

STUDIJA

usluga socijalne i dječije zaštite za lica sa invaliditetom

PREDGOVOR

Ova Studija je izrađena u okviru projekta “**Podrška u pristupu uslugama socijalne i dječije zaštite za djecu sa smetnjama u razvoju**” radi istraživanja o prioritetnim uslugama socijalne i dječije zaštite za lica sa invaliditetom u Crnoj Gori i obuhvata pravni okvir usluga socijalne i dječije zaštite, rezultate istraživanja o pružanju usluga socijalne i dječije zaštite u praksi, preporuke za unaprijeđenje nedostataka u pristupu postojećim uslugama i uspostavljanje inovativnih usluga socijalne i dječije zaštite.

Crnogorski zakonski okvir je usklađen sa evropskim ali se ipak u većoj mjeri ne primjenjuje u praksi državnog sistema usluga socijalne i dječije zaštite. Najviše su zastupljene usluge koje se pružaju vaninstitucionalno, odnosno u nevladinom sektoru koji se bavi licima s invaliditetom. Uočljivi su problemi naročito kod informisanosti lica sa invaliditetom o dostupnim uslugama socijalne i dječije zaštite te složenih procedura za ostvarivanje prava - prikupljanje dokumentacije i pristupačnosti objekata u kojima su smještene ustanove za pružanje ovih usluga (centri za socijalni rad). Usljed navedeno, lica sa invaliditetom su izložena diskriminaciji prilikom ostvarivanja usluga iz oblasti socijalne i dječije zaštite.

Inovativne usluge socijalne i dječije zaštite se uglavnom pružaju samo u okviru odgovarajućih projekata nevladinih organizacija lica sa invaliditetom, dok, na državnom odnosno institucionalnom nivou se rijetko uvode, pogotovo u situaciji u kojoj se ograničeno primjenjuju ni zakonski regulisane usluge.

UVOD

Socijalna i dječja zaštita je djelatnost od javnog interesa koja ima za cilj unaprijeđenje kvaliteta života i osnaživanje za samostalan i produktivan život pojedinca i porodice. Njome se obezbjeđuju i ostvaruju mjere i programi namijenjeni pojedincu i porodici sa nepovoljnim ličnim ili porodičnim okolnostima, koji uključuju prevenciju, pomoć u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba i podršku. Prava iz socijalne i dječije zaštite i obavljanje djelatnosti socijalne i dječije zaštite, uključujući usluge, ostvaruju se pod uslovima i na način propisan Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti Crne Gore¹ odnosno podzakonskim aktima donijetim u skladu sa tim zakonom, ali, u određenoj manjoj mjeri i drugim zakonima i odgovarajućim opštinskim propisima koji se razlikuju u pojedinim opštinama u Crnoj Gori.

Pored ostalih ranjivih kategorija, posebna zaštita u oblasti socijalne i dječije zaštite se pruža licima sa invaliditetom koji, u skladu sa zakonskom definicijom, predstavljaju lica sa trajnim posljedicama tjelesnog, senzornog, mentalnog ili duševnog oštećenja ili bolesti, koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili medicinskom rehabilitacijom, a koja u sa dejstvu sa različitim barijerama mogu otežati puno i efektivno učešće ovih lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.

Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom² koju je Crna Gora ratifikovala 2009. godine, priznato je pravo svih lica sa invaliditetom na socijalnu sigurnost i na uživanje tog prava bez diskriminacije po osnovu invalidnosti uključujući mjere radi jednakog pristupa programima socijalne zaštite. Imajući u vidu da je Ustavom Crne Gore³ predviđeno da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom te se neposredno primjenjuju kada odnose uređuju drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva, ratifikacijom ove konvencije je stvoren pravni okvir za pravilno i jednako obezbjeđivanje prava iz socijalne i dječije zaštite licima sa invaliditetom.

¹ ("Službeni list Crne Gore", br. 027/13 od 11.06.2013, 001/15 od 05.01.2015, 042/15 od 29.07.2015, 047/15 od 18.08.2015, 056/16 od 23.08.2016, 066/16 od 20.10.2016, 001/17 od 09.01.2017, 031/17 od 12.05.2017, 042/17 od 30.06.2017, 050/17 od 31.07.2017, 059/21 od 04.06.2021 i 145/21 od 31.12.2021)

² ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 002/09 od 27.07.2009)

³ ("Službeni list Crne Gore", br. 001/07 od 25.10.2007, 038/13 od 02.08.2013)

1. POSTUPAK ZA OSTVARIVANJE PRAVA IZ SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE

1.1. STVARNA NADLEŽNOST

O zahtjevu za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite, u koje spadaju i usluge iz socijalne i dječje zaštite, u prvom stepenu rješava nadležna javna ustanova za obavljanje poslova socijalne i dječje zaštite - centar za socijalni rad. U skladu sa Odlukom o organizovanju javnih ustanova centara za socijalni rad⁴ na teritoriji Crne Gore postoji ukupno 12 centara za socijalni rad i to:

- JU Centar za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, opštinu u okviru Glavnog grada Golubovci i opštinu Tuzi;
- JU Centar za socijalni rad za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik;
- JU Centar za socijalni rad za opštine Pljevlja i Žabljak;
- JU Centar za socijalni rad za Opštinu Bijelo Polje;
- JU Centar za socijalni rad za opštine Berane, Andrijevića i Petnjica;
- JU Centar za socijalni rad za opštine Bar i Ulcinj;
- JU Centar za socijalni rad za opštine Kotor, Tivat i Budva;
- JU Centar za socijalni rad za opštinu Rožaje;
- JU Centar za socijalni rad za opštine Plav i Gusinje;
- JU Centar za socijalni rad za opštinu Herceg Novi;
- JU Centar za socijalni rad za Opštinu Danilovgrad;
- JU Centar za socijalni rad za Opštine Mojkovac i Kolašin.

U drugostepenom postupku o žalbi protiv rješenja svakog centra za socijalni rad rješava organ državne uprave nadležan za poslove socijalnog staranja što je trenutno Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore, u skladu sa Uredbom o organizaciji i načinu rada državne uprave.⁵

Protiv drugostepenog rješenja Ministarstva rada i socijalnog staranja Crne Gore može se podnijeti tužba Upravnom sudu Crne Gore.

1.2. MJESNA NADLEŽNOST

Prava iz socijalne i dječje zaštite prije svega može ostvariti crnogorski državljanin sa prebivalištem na teritoriji države ali i stranac sa odobrenim privremenim boravkom ili stalnim nastanjenjem u državi, u skladu sa posebnim zakonom odnosno Zakonom o strancima⁶.

U ostvarivanju prava iz socijalne i dječje zaštite zahtjev za ostvarivanje prava se podnosi mjesno nadležnom Centru za socijalni rad, i to:

- lice koje ima prebivalište, prema mjestu prebivališta;
- lice koje se nađe na teritoriji van svog prebivališta, prema mjestu boravišta;
- lice koje nema prebivalište u Crnoj Gori, prema mjestu boravišta, a ako nema ni boravište prema posljednjem prebivalištu, odnosno boravištu u Crnoj Gori;
- lice nepoznatog prebivališta, prema mjestu u kome je nastao povod za vođenje postupka;
- dijete, prema prebivalištu, odnosno boravištu roditelja;
- dijete čiji roditelji ne žive zajedno, prema prebivalištu, odnosno boravištu roditelja kome je dijete povjereno na čuvanje i vaspitanje;

⁴ ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 011/06 od 24.02.2006, "Službeni list Crne Gore", br. 013/14 od 14.03.2014, 013/15 od 20.03.2015, 067/15 od 04.12.2015, 027/16 od 25.04.2016, 022/19 od 12.04.2019)

⁵ ("Službeni list Crne Gore", br. 049/22 od 06.05.2022, 052/22 od 13.05.2022, 056/22 od 27.05.2022, 082/22 od 29.07.2022 i 10/22 od 05.10.2022, 139/22 od 16.12.2022)

⁶ ("Službeni list Crne Gore", br. 012/18 od 23.02.2018, 003/19 od 15.01.2019, 086/22 od 03.08.2022)

- dijete čiji roditelji nijesu poznati ili su napustili dijete ili ako nije poznato prebivalište, odnosno boravište djeteta, prema mjestu u kojem je nastao povod za vođenje postupka;
- pravno lice prema sjedištu, odnosno kad obavlja djelatnost van sjedišta, prema mjestu obavljanja djelatnosti.

1.3. PRAVILA POSTUPKA

Centar za socijalni rad o zahtjevu (prvostepeni postupak) kao i Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore po žalbi (drugostepeni postupak) odlučuju po pravilima upravnog postupka koji je propisan Zakonom o upravnom postupku Crne Gore.⁷

Upravni sud Crne Gore sudski postupak protiv drugostepenog rješenja koje je donijeto po žalbi sprovodi po pravilima upravnog spora koji je propisan Zakonom o upravnom sporu Crne Gore.⁸

1.4. POKRETANJE POSTUPKA

Postupak za ostvarivanje prava iz Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti pokreće se na zahtjev lica, odnosno roditelja, usvojioca, staraoca ili hranitelja ili čak po službenoj dužnosti.

Centar za socijalni rad pokreće postupak po službenoj dužnosti na inicijativu pravnog ili fizičkog lica, kada je to u interesu korisnika, odnosno javnom interesu, odnosno kad postoji interes trećih lica.

U praksi, preporučuje se da lice koje želi da ostvari neko od prava iz socijalne ili dječje zaštite, nakon što konsultuje propise, posjeti Centar za socijalni rad kako bi se dodatno informisalo o uslovima za ostvarivanje prava i dokumentaciji koju je potrebno dostaviti uz zahtjev. Zahtjev se predaje sa kompletnom dokumentacijom.

1.5. ROKOVI ZA ODLUČIVANJE

Postupak za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite je hitan.

Centar za socijalni rad je dužan da donese i dostavi rješenje o zahtjevu za ostvarivanje prava iz socijalne i dječje zaštite najkasnije u roku od 15 dana, a ako je potrebno sprovesti poseban ispitni postupak, u roku od 30 dana od dana prijema uredno podnijetog zahtjeva, odnosno od pokretanja postupka po službenoj dužnosti.

Kada se radi o preduzimanju izuzetno hitnih mjera radi obezbjeđenja socijalne i dječje zaštite, Centar za socijalni rad može donijeti rješenje i usmeno.

U tom slučaju Centar za socijalni rad dužan je da donese rješenje u pisanom obliku najkasnije u roku od tri dana od dana donošenja usmenog rješenja.

1.6. PRAVNI LIJEKOVI

1.6.1. Žalba

Protiv rješenja Centra za socijalni rad se može izjaviti žalba Ministarstvu rada i socijalnog staranja Crne Gore u roku od 15 dana od dana prijema pisanog prvostepenog rješenja.

Žalba se predaje prvostepenom organu odnosno Centru za socijalni rad. Po žalbi mogu odlučivati i Centar za socijalni rad kao prvostepeni organ i Ministarstvo kao drugostepeni organ.

⁷ ("Službeni list Crne Gore", br. 056/14 od 24.12.2014, 020/15 od 24.04.2015, 040/16 od 30.06.2016, 037/17 od 14.06.2017)

⁸ ("Službeni list Crne Gore", br. 054/16 od 15.08.2016)

Ako Centar za socijalni rad utvrdi da žalba nije blagovremena, dozvoljena ili izjavljena od strane ovlaštenog lica, odbiće žalbu. S druge strane, ako Centar za socijalni rad utvrdi da je žalba osnovana, usvojiće sam žalbu u cjelosti i novim rješenjem zamijeniti rješenje koje se žalbom pobija, najkasnije u roku od 15 dana od dana prijema žalbe. I protiv ovog rješenja se može izjaviti žalba ali samo Ministarstvu rada i socijalnog staranja Crne Gore odnosno ne može opet prvostepenom organu.

Ako odluči da sam ne odlučuje o žalbi, Centar za socijalni rad će žalbu zajedno sa ostalim spisima predmeta, dostaviti Ministarstvu radi odlučivanja po žalbi. Rješenje po žalbi mora se donijeti i dostaviti stranci što prije, a najkasnije u roku od 45 dana od dana prijema žalbe.

1.6.2. Žalba zbog ćutanja uprave

Ukoliko Centar za socijalni rad ne donese rješenje u roku iz tačke 1.5., podnosilac zahtjeva može podnijeti žalbu Ministarstvu rada i socijalnog staranja Crne Gore zbog ćutanja uprave kako bi ubrzao donošenje rješenja po zahtjevu.

Kad Ministarstvo utvrdi da Centar za socijalni rad iz opravdanih razloga nije donio rješenje u roku propisanom zakonom, rješenjem će im naložiti da donese rješenje u roku koji ne može biti duži od 30 dana.

Kad Ministarstvo utvrdi da razlozi zbog kojih Centar za socijalni rad nije donio rješenje u zakonom propisanom roku nijesu opravdani, o zahtjevu će ili riješiti sam u roku od 45 dana od prijema žalbe, ili rješenjem naložiti Centru za socijalni rad da riješi o zahtjevu u roku od 15 dana od dana prijema rješenja.

1.6.3. Tužba Upravnom sudu

Protiv odluke Ministarstva donijete u drugom stepenu može se pokrenuti upravni spor podnošenjem tužbe Upravnom sudu Crne Gore. Tužba se podnosi direktno sudu sa kopijom odluke Ministarstva koja se pobija u roku od 20 dana od dana dostavljanja odluke koja se pobija.

Upravni sud može tužbu odbiti; odbaciti; usvojiti, poništiti pobijano rješenje i vratiti na ponovno odlučivanje ili riješiti sam upravnu stvar (spor pune jurisdikcije).

Upravni spor može se pokrenuti i zbog ćutanja uprave kad Ministarstvo rada i socijalnog staranja Crne Gore nije u roku odlučilo po žalbi. Kad je tužba podnijeta zbog ćutanja uprave a Upravni sud utvrdi da je osnovana, presudom će usvojiti tužbu i obavezati Ministarstvo da riješi predmetnu upravnu stvar.

2. USLUGE IZ SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE

Usluge iz socijalne i dječje zaštite, pored osnovnih materijalnih davanja, predstavljaju prava iz socijalne i dječje zaštite i predviđene su Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti kao i odgovarajućim podzakonskim aktima, i, eventualno, opštinskim propisima koji se razlikuju od opštine do opštine.

2.1. USLUGE SOCIJALNE ZAŠTITE

Usluge u oblasti socijalne i dječje zaštite koje su predviđene Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti su:

- 1) podrška za život u zajednici;
- 2) savjetodavno-terapijska i socijalno-edukativna usluga;
- 3) smještaj;
- 4) neodložne intervencije i
- 5) druge usluge.

Bliže uslove za ostvarivanje usluga socijalne zaštite propisuje svojim podzakonskim aktima nadležno Ministarstvo (trenutno Ministarstvo finansija i socijalnog staranja).

2.1.1. PRAVO NA USLUGU PODRŠKE ZA ŽIVOT U ZAJEDNICI

Ova usluga bavi se uzrocima socijalnih problema i obuhvata aktivnosti koje podržavaju boravak korisnika u porodici ili neposrednom okruženju i obavlja ih pružalac usluge. Prilikom korišćenja usluga podrške za život u zajednici korisnik usluge, odnosno njegov zakonski zastupnik (roditelj, staralac ili usvojilac) potpisuje izjavu da je saglasan da Centar za socijalni rad i pružalac usluge dnevnog boravka, pomoći u kući, stanovanja uz podršku i personalne asistencije može da izvrši uvid u sve podatke od značaja za ostvarivanje ovih usluga. Usluge podrške za život u zajednici u skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici⁹su:

- Dnevni boravak
- Pomoć u kući
- Stanovanje uz podršku
- Svратиште
- Personalna asistencija

Iako su propisane, kod nas uz praksi samo postoje usluge dnevnog boravka. Odnedavno je NVO Udruženje mladih sa hendikepom licenciralo uslugu personalne asistencije, doduše samo za punoljetna lica, i istu pruža uz saradnju sa Centrom za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, opštinu u okviru Glavnog grada Golubovci i opštinu Tuzi;¹⁰

U skladu sa Pravilnikom o kriterijumima i mjerilima za učešće korisnika, roditelja odnosno srodnika u plaćanju troškova usluga podrške za život u zajednici, savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga i usluga smještaja¹¹ korisnik, roditelj, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava korisnika učestvuje u plaćanju troškova usluga podrške za život u zajednici, savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga u zavisnosti od visine primanja i prihoda ostvarenih u mjesecu koji prethodi mjesecu ostvarivanja prava na uslugu, umanjenih za iznos izdržavanja koji je određen odlukom nadležnog suda, i to:

- do 259 eura ne učestvuje u plaćanju troškova usluge;
- od 259 eura do 450 eura, učestvuje u troškovima usluge sa 5%;
- od 450 eura do 520 eura, učestvuje u troškovima usluge sa 10%;
- od 520 eura do 590 eura, učestvuje u troškovima usluge sa 20%;
- od 590 eura do 660 eura, učestvuje u troškovima usluge sa 30%;
- od 660 eura do 730 eura, učestvuje u troškovima usluge sa 40%;
- od 730 eura do 800 eura, učestvuje u troškovima usluge sa 50%;
- preko 800 eura, učestvuje u troškovima usluge sa 60%.

Korisnik učestvuje u plaćanju troškova usluga smještaja svim svojim primanjima i приходima, kao i imovinom zaključivanjem ugovora o doživotnom izdržavanju u skladu sa zakonom.

Roditelj, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava korisnika učestvuje u plaćanju troškova usluga smještaja u zavisnosti od visine primanja i prihoda.

Primanja i prihodi u skladu sa ovim Pravilnikom obuhvataju:

- lična primanja (zarada, naknada zarade i druga primanja po osnovu radnog odnosa, penzija, novčana naknada za tjelesno oštećenje, naknada po osnovu rođenja troje ili više djece, lična invalidnina, dodatak za pomoć i njegu, novčana naknada po osnovu preostale radne sposobnosti i naknada za nezaposlene);

⁹("Službeni list Crne Gore", br. 063/19 od 18.11.2019)

¹⁰ <https://umhcg.com/novosti-me/umhcg-sprovodi-program-javnog-rada-personalni-asistent-2/>

¹¹ ("Službeni list Crne Gore", br. 046/23 od 28.04.2023)

- prihodi od imovine i imovinskih prava (prihod ostvaren od davanja u zakup pokretne, odnosno nepokretne imovine ili prodajom pokretne imovine, od vremenski ograničenog ustupanja autorskih prava, prava industrijske svojine i drugih imovinskih prava);
- prihod ostvaren prodajom nepokretnosti;
- prihod ostvaren po osnovu izdržavanja u skladu sa presudom nadležnog suda.

Primanja i prihodi se dokazuju odgovarajućim dokazima o ličnim primanjima, ugovorom o zakupu, ugovorom o prodaji nepokretnosti, presudom nadležnog suda i drugim dokazima

Imovina, u smislu ovog Pravilnika, obuhvata:

- poslovni prostor;
- stan, odnosno stambenu zgradu;
- zemljište u gradskom ili prigradskom građevinskom rejonu;
- poljoprivredno zemljište;
- privrednu šumu.

Pravo svojine na imovini se dokazuje uvjerenjem nadležnog organa (Uprave za katastar i državnu imovinu Crne Gore) koje nije starije od šest mjeseci.

22.1.1.1. DNEVNI BORAVAK

Usluga dnevnog boravka obezbjeđuje se:

- 1) djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju;
- 2) mladom licu sa smetnjama i teškoćama u razvoju;
- 3) djetetu sa problemima u ponašanju;
- 4) odraslom i starom licu; i
- 5) odraslom i starom licu sa invaliditetom.

Ovo pravo imaju djeca u razvoju i mladi kojima je potrebna dnevna njega i nadzor, kao i podrška da održavaju i razvijaju svoje potencijale. Korisnicima ove usluge je potrebna podrška za razvoj životnih vještina, lične i društvene odgovornosti, kako bi se u što većoj mjeri osposobili za samostalan život. Takođe korisnici ove usluge su korisnici koji imaju potrebu za cjelodnevnom kontinuiranom njegom, koju ne mogu dobiti u okviru sopstvene porodice zato što joj nedostaju kapaciteti i kompetencije, zato što su njeni članovi zaposleni, preopterećeni, pod stresom i sl.

Takođe, namijenjena je osobama kojima se usluge iz različitih razloga ne mogu pružiti u njihovim domovima, već u zaštićenim uslovima. Korisnici su starije osobe koje su djelimično funkcionalne, hronično oboljele, osobe s invaliditetom, nepokretne ili polupokretne i sl. Takođe, namijenjena je i osobama koje ne mogu dobiti adekvatnu njegu u svom domaćinstvu iz razloga što žive u neadekvatnim stambenim uslovima, nisu u potpunosti funkcionalni i pokretljivi, te im je potrebna cjelodnevna briga ili zato što im je potrebna cjelodnevna njega, koju im porodica ne može pružiti.

Pružalac usluge dnevnog boravka obezbjeđuje:

- a. Odgovarajući prostor (koji treba da je u naseljenom mjestu, da ima priključak na električnu, vodovodnu, kanalizacionu i telefonsku mrežu, obezbijedeno grijanje i provjetravanje i podove od neklizajućeg materijala. Takođe, treba da ima dnevni boravak, radni prostor i kupatilo, odnosno toalet i najmanje 5m² površine po korisniku.
- b. Materijalne uslove odnosno potreban broj mjesta za sjedenje, televizor, pribor za društvene igre, opremu za obavljanje radno-okupacionih aktivnosti, zidni sat i kalendar. Kupatilo, odnosno toalet treba da budu opremljeni odgovarajućom opremom. Radni prostor treba da bude opremljen odgovarajućom opremom za zaposlene.

- c. Obrok i održavanje lične higijene i higijene prostora odnosno najmanje jedan obrok dnevno, sredstva za održavanje lične higijene i pomoć pri održavanju lične higijene, oblačenju i svlačenju. Pružalac usluge održava higijenu prostora u kome se pruža usluga dnevni boravak. Korisnici, u skladu sa svojim sposobnostima, aktivno učestvuju u održavanju lične higijene i higijene prostora u kome se pruža usluga dnevni boravak.
- d. Sigurno okruženje, odnosno:
- primjenu neophodnih mjera u cilju sprječavanja korisnika od povrjeđivanja, samopovrjeđivanja i nanošenja materijalne štete;
 - sigurnost i bezbjednost djece za vrijeme boravka u dnevnom boravku;
 - mjere i aktivnosti u slučaju incidentnih događaja koji mogu da ugroze bezbjednost i život korisnika;
 - posjete i sprječavanje ulaska neovlašćenih lica;
 - način zaštite podataka o ličnosti korisnika
 - proceduru postupanja po pritužbama korisnika.
- e. Razvoj potencijala korisnika i osnaživanje korisnika. Pružalac usluge dnevnog boravka u skladu sa karakteristikama, kapacitetima i potrebama korisnika obezbjeđuje jednu ili više aktivnosti:
- podršku u izgradnji i održavanju pozitivnih odnosa sa odraslim, starim licima i djecom;
 - organizovanje radno-okupacionih, odnosno edukativnih aktivnosti, koje podstiču razvoj novih znanja i vještina;
 - razvijanje metoda rada koji ohrabruju učestvovanje korisnika u aktivnostima u zajednici;
 - organizovanje slobodnog vremena u skladu sa potrebama i interesovanjima korisnika;
 - organizovanje prigodnih kulturno-zabavnih sadržaja u okviru dnevnog boravka;
 - podršku u socijalnoj inkluziji;
 - razvoj vještina za prepoznavanje i rješavanje problema;
 - razvoj komunikacionih vještina; i
 - razvoj vještina i znanja potrebnih za život u zajednici.

2.1.2. POMOĆ U KUĆI

Usluga pomoć u kući obezbjeđuje se:

- 1) djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju; i
- 2) odraslom i starom licu sa invaliditetom.

Korisnici su osobe koje imaju ograničene fizičke i psihičke sposobnosti i nijesu u stanju da nezavisno žive u svojim domovima bez redovne njege i nadzora ,porodična podrška im nije dostupna ili nije dovoljna.Znači,korisnici ove usluge su djeca i mladi sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odrasla i stara lica s invaliditetom.Ova usluga ima zadatak da pruži korisnicima podršku u zadovoljavanju svakodnevnih životnih potreba u njihovim domovima i na taj način unaprijedi ili održi kvalitet života i spriječi ili odloži smještaj u instituciju.

Prilikom pružanja usluge pomoć u kući u skladu sa karakteristikama, kapacitetima i potrebama korisnika obezbjeđuje jednu ili više aktivnosti: nabavku hrane, pripremu obroka i pomoć pri hranjenju,pomoć pri kretanju,pomoć pri održavanju lične higijene i higijene prostora,pomoć pri grijanju prostora,pomoć pri nabavci štampe i knjiga i plaćanje računa za električnu energiju,telefon,komunalije i sl.,posredovanje u obezbeđivanju različitih vrsta usluga za održavanje stana iuređaja za domaćinstvo,nabavku i uzimanje lijekova i odvođenje na ljekarske preglede.

Pružalac usluge pomoć u kući treba da ima jednog stručnog radnika za procjenu potreba korisnika i najmanje jednog saradnika na deset korisnika.Stručni radnik koordinira radom saradnika.

Kako kod nas ne postoji ova usluga, obezbjeđuje se samo po pojedinim projektima od strane Crvenog krsta i po projektima od strane nevladinih organizacija.

2.1.3. STANOVANJE UZ PODRŠKU

Usluga stanovanje uz podršku obezbjeđuje se:

- 1) odraslom i starom licu sa invaliditetom; i
- 2) mladom licu koje je bilo dijete bez roditeljskog staranja do 23 godine života.

Pravo na uslugu stanovanje uz podršku imaju odrasle osobe s invaliditetom, odnosno osobe s urođenim ili stečenim fizičkim, mentalnim, senzornim ili intelektualnim poteškoćama koje su u mogućnosti da upravljaju posljedicama svog invaliditeta uz redovnu podršku. Ova usluga može biti trajna ili kao mogućnost da nastave život u otvorenoj sredini, uz minimalnu podršku, nakon perioda razvoja ličnih vještina. Takođe pravo na ovu uslugu imaju oni korisnici kod kojih njega koju im pruža porodica postane neadekvatna njihovim potrebama ili neodgovarajuća u odnosu na dugoročan boljitak korisnika (prevencija institucionalizacije), zatim odrasla i stara lica s invaliditetom, kao i drugim osobama kojima je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite. Pružanje usluge se organizuje u stanu, odnosno stambenoj zgradi.

Pružalac usluge stanovanja uz podršku obezbjeđuje: 1) odgovarajući prostor; 2) materijalne uslove; 3) smještaj u skladu sa uzrastom i polom korisnika; 4) sigurno okruženje; i 5) razvoj potencijala korisnika i osnaživanje korisnika.

Pružalac usluge stanovanje uz podršku u skladu sa karakteristikama, kapacitetima i potrebama korisnika obezbjeđuje jednu ili više aktivnosti: 1) podršku u uspostavljanju i održavanju kontakata sa licima važnim za korisnika; 2) organizovanje radno-okupacionih i edukativnih aktivnosti; 3) razvijanje vještina koje se odnose na pripremu obroka, održavanje lične higijene i higijene prostora, vođenje domaćinstva, održavanje stana i staranje o ličnim stvarima; 4) podršku u razvoju samostalnosti u donošenju odluka i preuzimanju odgovornosti; 5) relaksaciju i rekreaciju; i 6) pomoć u profesionalnoj orijentaciji i obrazovanju.

Kod nas trenutno u praksi ne postoji ova usluga a samim tim je ne koriste osobe s invaliditetom.

2.1.4. SVRATIŠTE

Pružalac usluge svratište obezbjeđuje:

- 1) odgovarajući prostor (prostor za ručavanje, radni prostor i kupatilo);
- 2) materijalne uslove;
- 3) obezbjeđivanje obroka i održavanje lične higijene i higijene prostora (jedan obrok dnevno ; održavanje lične higijene i higijene prostora, posredovanje u nabavci odjeće i obuće, posredovanje u obezbjeđivanju usluga podrške za život u zajednici i savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga
- 5) sigurno okruženje.

Takođe, pružalac usluge svratišta korisniku obezbjeđuje procedure o:

- primjeni neophodnih mjera u cilju sprječavanja korisnika od povrjeđivanja, samopovrjeđivanja i nanošenja
- materijalne štete;
- sigurnosti i bezbjednosti djece za vrijeme korišćenja usluge svratište;
- mjerama i aktivnostima u slučaju incidentnih događaja koji mogu da ugroze bezbjednost i život korisnika;
- sprječavanju ulaska neovlašćenih lica;
- načinu zaštite podataka o ličnosti korisnika, i
- proceduru postupanja po pritužbama korisnika.

Kod nas trenutno u praksi ne postoji ova usluga a samim tim je ne koriste osobe s invaliditetom.

2.1.5. PERSONALNA ASISTENCIJA

Usluga personalne asistencije pruža se korisniku lične invalidnine, odnosno dodatka za njegu i pomoć koji je u radnom odnosu, odnosno uključen u sistem visokog obrazovanja, odnosno sistem obrazovanja odraslih.

Pravo na ovu uslugu podrazumijeva pružanje pomoći osobi s invaliditetom od strane druge osobe pri obavljanju svakodnevnih aktivnosti, koje osoba s invaliditetom ne može obaviti ili ih ne može obavljati dovoljno efikasno bez dodatne podrške. Ovom uslugom osobe s invaliditetom postižu viši stepen nezavisnosti.

Personalni asistent je pojedinac koji je profesionalno angažovan od strane osobe s invaliditetom kako bi joj pomogla u zadovoljavanju svakodnevnih potreba.

Neposrednu uslugu personalne asistencije pruža saradnik - personalni asistent. Jedan personalni asistent, po pravilu, pruža uslugu za jednog korisnika.

Personalni asistent je angažovan u radu s jednim korisnikom najmanje 20 a najviše 40 sati nedjeljno.

Personalni asistent ne može da bude srodnik u pravoj liniji bez obzira na stepen srodstva i srodnik u pobočnoj liniji do trećeg stepena.

Pružalac usluge personalne asistencije dužan je da korisniku obezbijedi: - pomoć pri održavanju lične higijene i higijene prostora, - nabavku hrane, pripremu obroka i pomoć pri hranjenju, - pomoć pri podizanju, premještanju i kretanju unutar i izvan korisnikovog prostora, radnog mjesta, - pomoć pri korišćenju zdravstvenih usluga i korišćenju i održavanju ortopedskih pomagala, - pomoć pri komunikaciji, - pomoć u zadovoljavanju socijalnih, kulturno zabavnih, obrazovnih, sportskih i drugih potreba.

Iako je usluga personalne asistencije zagarantovana zakonom, u praksi je za sada pružaju samo nevladine organizacije i Crveni krst. Kako je gore u Studiji navedeno, ovu uslugu je licencirala NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, u saradnji sa Centrom za socijalni rad za Glavni grad Podgorica, opštinu u okviru Glavnog grada Golubovci i opštinu Tuzi.

2.2. PRAVO NA SAVJETODAVNO -TERAPIJSKE I SOCIJALNO - EDUKATIVNU USLUGU

Savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge obuhvataju: savjetovanje, terapiju, medijaciju, SOS telefon i druge usluge s ciljem prevazilaženja kriznih situacija i unaprjeđivanja porodičnih odnosa.

Podrazumijeva psihološko jačanje identiteta mlade obolele osobe, da prihvati svoj invaliditet, da se socijalizuje, aktivno uključi u društvene tokove, pravno edukuje po pitanjima svojih prava, ali i odgovornosti i obaveza i tako uspostavi kontrolu nad svojom bolešću.

U skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga¹² savjetodavno-terapijske i socijalno-edukativne usluge obezbjeđuju se:

- djetetu bez roditeljskog staranja;
- djetetu čiji roditelj nije u stanju da se o njemu stara;
- djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju;
- djetetu u sukobu sa zakonom;
- djetetu kojem roditelji nijesu saglasni oko načina vršenja roditeljskog prava;
- djetetu koje se zatekne van mjesta prebivališta bez nadzora roditelja, usvojioca ili staratelja;
- djetetu, odraslom i starom licu koje zloupotrebljava alkohol, drogu ili druga opojna sredstva;
- djetetu, odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva;
- djetetu, odraslom i starom licu žrtvi trgovine ljudima;
- trudnici bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život;
- samohranom roditelju sa djetetom bez porodične podrške i odgovarajućih uslova za život;
- odraslom i starom licu sa invaliditetom;
- odraslom i starom licu koje je beskućnik;
- djetetu, odraslom i starom licu kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.

¹² ("Službeni list Crne Gore", br. 076/19 od 31.12.2019)

Prilikom korišćenja usluga savjetovanja i terapije korisnik potpisuje izjavu da je saglasan da Centar za socijalni rad i pružalac usluge savjetovanja i terapije može da izvrši uvid u sve podatke od značaja za ostvarivanje prava na uslugu u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti.

Pružalac savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga dužan je da obezbijedi:

- 1) odgovarajući prostor koji obezbjeđuje privatnost korisnika.
- 2) podršku i osnaživanje korisnika, pri čemu:

Pružalac usluga savjetovanja i terapije dužan je da korisniku obezbijedi:

- osnaživanje za prihvatanje promjene;
- podršku u psihosocijalnom razvoju i očuvanju potencijala;
- podršku u unapređenju kvaliteta odnosa sa porodicom, grupom i drugim licima važnim za korisnika;
- razvoj vještina za prepoznavanje i rješavanje problema;
- razvoj komunikacionih vještina;
- razvoj vještina samozaštite i donošenja odluka i preuzimanje lične odgovornosti.

Pružalac usluge SOS telefona dužan je da obezbijedi:

- prijem poziva;
- informisanje povodom problema zbog koga se korisnik javlja;
- procjenu potreba korisnika i procjenu rizika;
- osnaživanje i upućivanje korisnika u rješavanje problema; i
- informisanje o resursima u zajednici i povezivanje sa pružaocima drugih usluga, odnosno službi u zajednici i posredovanje kod drugih institucija.

- 3) sigurno okruženje, pri čemu:

Pružalac usluga savjetovanja i terapije korisniku obezbjeđuje procedure o:

- sigurnosti i bezbjednosti djece za vrijeme korišćenja usluga savjetovanja i terapije;
- mjerama i aktivnostima u slučaju incidentnih događaja koji mogu da ugroze bezbjednost i život korisnika;
- načinu zaštite podataka o ličnosti korisnika, saglasno zakonu kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti; i
- proceduru postupanja po pritužbama korisnika.

Pružalac usluge SOS telefona obezbjeđuje proceduru o prihvatljivosti usluge.

2.2.1. Troškovi savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga

Korisnik, roditelj, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava korisnika učestvuje u plaćanju troškova savjetodavno-terapijskih i socijalno-edukativnih usluga u zavisnosti od visine prihoda i primanja ostvarenih u mjesecu koji prethodi mjesecu ostvarivanja prava na uslugu, i to:

- 1) do 130 eura ne učestvuje u plaćanju troškova usluge;
- 2) od 130 eura do 190 eura, učestvuju u troškovima usluge sa 5%;
- 3) od 190 eura do 250 eura, učestvuju u troškovima usluge sa 10%;
- 4) od 250 eura do 310 eura, učestvuju u troškovima usluge sa 20%;
- 5) od 310 eura do 370 eura, učestvuju u troškovima usluge sa 30%;
- 6) od 370 eura do 430 eura, učestvuju u troškovima usluge sa 40%;
- 7) od 430 eura do 490 eura, učestvuju u troškovima usluge sa 50%.

Roditelj, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava dijete, odnosno odraslo i staro lice koje je žrtva zlostavljanja, zanemarivanja, nasilja u porodici i eksploatacije ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva i koje je žrtva trgovine ljudima, kao i samo to lice, ne učestvuju u plaćanju troškova.

2.3. PRAVO NA USLUGU SMJEŠTAJA

Smještaj je usluga koja podrazumijeva boravak korisnika na porodičnom smještaju –hraniteljstvu, porodičnom smještaju, u ustanovi i u drugim vrstama smještaja. Smještaj može biti privremeni, povremeni i dugotrajni.

2.3.1 Porodični smještaj- hraniteljstvo

Usluga porodičnog smještaja-hraniteljstva obezbjeđuje se djeci i mladima u skladu sa Porodičnim zakonom.

Dijete bez roditeljskog staranja i dijete čiji je razvoj ometen prilikama u sopstvenoj porodici može biti smješteno u drugu porodicu radi čuvanja, njege i vaspitanja do povratka roditeljima, usvojenja, odnosno osamostaljivanja (**standardni porodični smještaj – hraniteljstvo**).

U drugu porodicu može biti smješteno i vaspitno zapušteno dijete, kao i dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju. **Porodični smještaj - hraniteljstvo uz intezivnu ili dodatnu podršku** obezbjeđuje se djetetu koje ima smetnje i teškoće u razvoju, radi zadovoljavanja potreba i podrške u prevazilaženju teškoća.

Urgentni porodični smještaj-hraniteljstvo, obezbjeđuje se djetetu kada je žrtva ili kada postoji opasnost da će postati žrtva zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici, kao i u slučaju iznenadne spriječenosti roditelja da brinu o djetetu. Ovaj smještaj traje najduže 30 dana, u toku godine.

Povremeni porodični smještaj-hraniteljstvo obezbjeđuje se djetetu:

- 1) sa smetnjama i teškoćama u razvoju koje živi sa roditeljima ili koristi uslugu porodičnog smještaja-hraniteljstva;
- 2) koje je smješteno u ustanovu socijalne i dječje zaštite.

Povremeni porodični smještaj - hraniteljstvo traje najduže 45 dana, u toku godine.

2.3.1.1. Pružalac usluge i porodica u koju se dijete smješta

Porodični smještaj-hraniteljstvo može da pruža fizičko lice koje je procijenjeno kao podobno, uspješno je završilo obuku i dobilo licencu za pružanje te usluge. Centar za socijalni rad bira korisnike usluge na osnovu preciznih i strogih kriterijuma, priprema ih za pružanje usluge i obavlja stručni rad s njima tokom pružanja usluge.

Dijete se može smjestiti u porodicu koja pristaje da ga primi i koja pruža dovoljno garancije da će ga njegovati, čuvati i vaspitavati, i koja mora da ima obezbijeđene stambene i materijalne uslove. Dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju ili vaspitno zapušteno dijete može se smjestiti u drugu porodicu samo ako je utvrđeno da su članovi te porodice, po svojim ličnim svojstvima, sposobni za čuvanje, njegu i vaspitanje takvog djeteta.

Centar za socijalni rad je dužan da posebnu pažnju posveti nacionalnom, vjerskom i kulturnom porijeklu djeteta, uzrastu, zdravlju i društvenom statusu djeteta, kao i udaljenosti od mjesta njegovog prethodnog prebivališta, odnosno prebivališta njegovih roditelja i školske ustanove koju pohađa.

Centar za socijalni rad će hranitelju obezbijediti odgovarajuću pripremu za podizanje i vaspitanje djeteta na porodičnom smještaju, a za dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju da obezbijedi pripremu po posebnom programu u skladu sa potrebama djeteta.

Dijete se ne može smjestiti u porodicu:

- u kojoj je neko od njenih članova lišen roditeljskog prava ili osuđen za krivično djelo protiv braka i porodice;
- u kojoj jedan od bračnih supružnika ne ispunjava uslove za staraoca;
- u kojoj bi usljed bolesti nekog člana domaćinstva bilo ugroženo njegovo zdravlje;
- u kojoj su poremećeni porodični odnosi;
- koja je u netrpeljivosti sa djetetom ili njegovim roditeljima.

Pružalac usluge porodičnog smještaja-hraniteljstva dužan je da korisniku obezbijedi:

- 3) odgovarajući stambeni prostor i materijalne uslove (da je u naseljenom mjestu; da je priključen na električnu, vodovodnu i kanizacionu mrežu; daima obezbijeđeno grijanje, isl.). Dijete mora imati posebnu sobu za spavanje ili zajedničko korišćenje sobe sa djetetom, odnosno mladim licem istog pola.
- 4) odgovarajuću i urednu odjeću i obuću;

- 5) predmete za ličnu upotrebu i higijenu;
- 6) odgovarajuću ishranu i staranje o zdravlju (redovne obroke, redovnu vakcinaciju, kontrolu zdravlja, njegu za vrijeme bolesti korisnika;
- 7) zadovoljavanje vaspitnih i obrazovnih potreba (adekvatne igračke; upis u vaspitno-obrazovne ustanove u skladu sa njegovim interesovanjima i potencijalima; da redovno prisustvuje nastavi i postiže rezultate u skladu sa svojim mogućnostima; knjige, školski pribor i drugu opremu; finansijska sredstva za pomoć u učenju; da dijete, odnosno mlado lice razvije socijalne i životne vještine i ohrabruje ga da razvija svoja interesovanja i talente).
- 8) njegovanje identiteta djeteta (pomaže da prepozna i upravlja svojim osjećanjima; obezbijedi uključenje u proces donošenja odluka od značaja za njegov život; pokazuje poštovanje ličnosti i etničke pripadnosti; pomaže da razumije događaje iz svoje prošlosti i da sačuva važne uspomene; u saradnji sa Centrom za socijalni rad pruža podršku u održavanju kontakata sa porodicom i drugim licima važnim za korisnika); pruža podršku u razvoju seksualnosti i poštuje privatnost i sl.
- 9) zaštitu od zanemarivanja, zlostavljanja i eksploatacije.

2.3.1.2. Dodatni uslovi za smještanje

Blizanci, braća i sestre smještaju se, po pravilu, u istu porodicu. U drugu porodicu može se smjestiti najviše troje djece, odnosno dvoje djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju, s tim da ukupan broj djece koja žive u porodici hranitelja ne može biti veći od četiri djeteta. Izuzetno, kada je to u interesu djece, u hraniteljsku porodicu može biti smješteno više djece, i to kada se smještaju u porodicu srodnika ili kada se smještaju braća i sestre.

Centar za socijalni rad dužan je da prije određivanja smještaja, pruži djetetu sve informacije u vezi porodičnog smještaja koje su potrebne da bi formiralo svoje mišljenje, da omogući djetetu da slobodno izrazi svoje mišljenje u vezi sa porodičnim smještajem i da mišljenju djeteta posveti dužnu pažnju u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću.

2.3.1.3. Roditelji smještene djece

Porodični smještaj djeteta koje ima oba ili jednog roditelja određuje se uz prethodnu saglasnost roditelja. Ako je dijete pod starateljstvom saglasnost daje njegov staralac.

Roditelji djeteta koje je smješteno u drugu porodicu imaju pravo i dužnost da zastupaju dijete, da upravljaju i raspolazu imovinom djeteta, da izdržavaju dijete, da sa djetetom održavaju lične odnose i da odlučuju o pitanjima koja bitno utiču na život djeteta zajednički i sporazumno sa hraniteljem, osim ako nijesu lišeni roditeljskog prava, odnosno poslovne sposobnosti ili se radi o roditeljima koji se ne staraju o djetetu ili se staraju na neodgovarajući način.

2.3.1.4. Postupak za smještanje djece

Zahtjev za pružanje usluga porodičnog smještaja-hraniteljstva i porodičnog smještaja podnosi se Centru za socijalni rad čijoj teritoriji dijete ima prebivalište, odnosno boravište.

Uz zahtjev se prilaže:

- 1) kopiju lične karte;
- 2) izvod iz matične knjige rođenih;
- 3) izvod iz matične knjige vjenčanih;
- 4) ljekarsko uvjerenje svih članova porodice;
- 5) dokaz o radnom odnosu i mjesečnim prihodima;
- 6) uvjerenje o posjedu imovine;

- 7) dokaz da podnositelj zahtjeva za pružanje usluge i članovi njegove porodice nisu lišeni roditeljskog prava;
- 8) dokaz da podnositelj zahtjeva za pružanje usluge i članovi njegove porodice nisu lišeni poslovne sposobnosti;
- 9) dokaz da se protiv podnosioca zahtjeva za pružanje usluge i člana njegove porodice ne vodi istraga, nije podignuta optužnica, odnosno nisu pravomoćno osuđivani za krivično djelo iz grupe krivičnih djela protiv života i tijela, protiv polne slobode, protiv braka i porodice, kao i za krivično djelo neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga, neovlašćeno držanje opojnih droga, omogućavanje uživanja opojnih droga; i
- 10) dokaz da podnositelj zahtjeva za pružanje usluge nije na evidenciji lica protiv kojih je određena mjera zaštite od nasilja u porodici.

Na osnovu osnovanog i potpunog zahtjeva Centar za socijalni rad donosi rješenje o porodičnom smještaju djeteta.

Na osnovu ovog rješenja Centar za socijalni rad zaključuje ugovor sa hraniteljem, kojim se, pored ostalih uslova smještaja, utvrđuje naknada hranitelju za smještaj.

2.3.1.5. Naknada

Naknada za rad pružaoca usluge standardnog, urgentnog i povremenog porodičnog smještaja-hraniteljstva, utvrđuje se u procentu od visine troškova smještaja korisnika u javnu ustanovu socijalne i dječje zaštite, i to:

- 1) 30% za jednog korisnika;
- 2) 15% za svakog sljedećeg korisnika, kada je na smještaju više od jednog korisnika.

Naknada za rad pružaoca usluge porodičnog smještaja-hraniteljstva uz intenzivnu ili dodatnu podršku, utvrđuje se u procentu od visine troškova smještaja korisnika u javnu ustanovu socijalne i dječje zaštite, i to:

- 1) 50% za jednog korisnika;
- 2) 25% za svakog sljedećeg korisnika, kada je na smještaju više od jednog korisnika.

Pružaoцу usluge urgentnog porodičnog smještaja-hraniteljstva, obezbjeđuje se naknada za rad i u vrijeme kada nema korisnika na smještaju, a najviše mjesec dana od posljednjeg smještaja.

2.3.1.6. Monitoring

Centar za socijalni rad prati razvoj djece koja su smještena u druge porodice i utvrđuje da li se njihovo čuvanje, njega, vaspitanje i školovanje ostvaruje u skladu sa zakonom i ugovorom o smještaju.

Centar za socijalni rad dužan je da ukazuje porodici u kojoj je dijete smješteno na nedostatke u pogledu čuvanja, njege i vaspitanja maloljetnika, da joj predlaže mjere za otklanjanje tih nedostataka, da daje savjete po svim pitanjima, odnosno da preduzima mjere.

2.3.2. Porodični smještaj

Usluga porodičnog smještaja obezbjeđuje se trudnici, samohranom roditelju sa djetetom do navršene treće godine života, odraslom i starom licu, kojima je usljed socijalnih prilika potrebno zbrinjavanje (**standardni porodični smještaj**).

Porodični smještaj uz intenzivnu ili dodatnu podršku obezbjeđuje se trudnici, samohranom roditelju sa djetetom do navršene treće godine života, odraslom i starom licu koji su korisnici dodatka za njegu i pomoć.

Urgentni porodični smještaj obezbjeđuje se trudnici i samohranom roditelju sa djetetom do navršene treće godine života, odraslom i starom licu kada su žrtve ili kada postoji opasnost da će postati žrtve zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici, kao i u slučaju iznenadne ugroženosti njihovih egzistencijalnih potreba. Ovaj smještaj traje najduže 30 dana, u toku godine.

Povremeni porodični smještaj obezbeđuje se odraslom ili starom licu koje je na standardnom porodičnom smještaju, porodičnom smještaju uz intenzivnu ili dodatnu podršku, ili u svojoj biološkoj porodici. Povremeni porodični smještaj traje najduže 20 dana, u toku godine.

O porodičnom smještaju u drugu porodicu odlučuje Centar za socijalni rad.

2.3.2.1. Standardi usluge, postupak i naknada

Pružalac usluge porodičnog smještaja dužan je da korisniku obezbijedi iste standard kao pružalac usluge porodičnog smještaja – hraniteljstva iz tačke 2.3.1.1. (osim onih koji se odnose na zadovoljavanje vaspitnih i obrazovnih potreba i njegovanje identiteta djeteta).

Pored tih uslova pružalac usluge porodičnog smještaja dužan je da korisniku obezbijedi i podršku u zadovoljavanju socijalnih, religioznih i kulturnih potreba odnosno mogućnost učešća u socijalnim, religioznim, rekreativnim i kulturnim aktivnostima, u skladu sa izborom korisnika; mogućnost održavanja kontakta sa porodicom i drugim licima važnim za korisnika; odgovarajuću stimulaciju i animaciju za korisnike koji su teško pokretni.

Pri tome, pružalac usluge porodičnog smještaja dužan je da korisniku obezbijedi posebnu sobu za spavanje ili zajedničko korišćenje sobe, uz njegovu prethodnu saglasnost.

Postupak za određivanje porodičnog smještaja se sprovodi isto kao i postupak za određivanje porodičnog smještaja – hraniteljstva. Naknada se određuje kao i za porodični smještaj – hraniteljstvo..

2.3.3. Smještaj u ustanovu socijalne i dječje zaštite

Smještaj u ustanovu ostvaruje se zbrinjavanjem u ustanovu i obezbjeđenjem naknade troškova smještaja.

Smještaj u ustanovu obezbeđuje se djeci i mladima, trudnici, samohranom roditelju sa djetetom do navršene treće godine života, licu sa invaliditetom i starom licu kojima se ne može obezbijediti ili nije u njegovom najboljem interesu ostanak u porodici ili usluge podrške za život u zajednici ili porodični smještaj-hraniteljstvo ili porodični smještaj.

2.3.3.1. Smještaj djece i mladih u ustanovu i malu grupnu zajednicu

Smještaj djeteta u ustanovu obezbeđuje se u slučaju kada Centar za socijalni rad ustanovi da se ne može obezbijediti ostanak djeteta u porodici, kroz pružanje podrške porodici, odnosno ne može se obezbijediti porodični smještaj-hraniteljstvo, odnosno nije u najboljem interesu djeteta. Smještaj u ustanovu pruža se korisniku tako da obezbeđuje pripremu za njegov povratak u biološku porodicu, odlazak u drugu porodicu, odnosno pripremu korisnika za samostalan život.

Djetetu mlađem od tri godine života ne obezbeđuje se smještaj u ustanovu. Izuzetno, djetetu mlađem od tri godine života može se obezbijediti smještaj u ustanovu, ako mu se ne može obezbijediti zaštita na drugi način iz stava 2 ovog člana i ako za to postoje naročito opravdani razlozi, uz prethodnu saglasnost Ministarstva finansija i socijalnog staranja.

U skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje usluga, normativima i minimalnim standardima usluga za smještaj djece i mladih u ustanovu i malu grupnu zajednicu¹³ usluga smještaja u ustanovu i malu grupnu zajednicu, obezbeđuje se:

- 1) djetetu bez roditeljskog staranja;
- 2) djetetu čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama;
- 3) djetetu sa smetnjama u razvoju; i
- 4) djetetu sa problemima u ponašanju.

¹³ ("Službeni list Crne Gore", br. 018/18 od 23.03.2018)

Pružalac usluge smještaja u ustanovu i malu grupnu zajednicu, dužan je da obezbijedi:

- 1) odgovarajući stambeni prostor;
- 2) materijalne uslove;
- 3) smještaj u skladu sa uzrastom i polom korisnika;
- 4) ishranu i dostupnost zdravstvenih usluga;
- 5) održavanje lične higijene i higijene prostora;
- 6) sigurno okruženje;
- 7) razvoj potencijala i osnaživanje korisnika;
- 8) zadovoljavanje vaspitnih i obrazovnih potreba;
- 9) njegovanje indentiteta; i
- 10) pripremu za samostalan život.

U Crnoj Gori uslugu smještaja djece u ustanovu pruža samo JU Dječji dom "MLADOST" Bijela - Herceg Novi.

U praksi se ne primjenjuje usluga smještaja u malu grupnu zajednicu.

2.3.3.1.1. Prijem, priprema i rad sa korisnikom

Pružalac usluge dužan je da obezbijedi prijem korisnika 24 časa dnevno, sedam dana u nedjelji.

Prilikom prijema korisnika, Centar za socijalni rad dostavlja sljedeću dokumentaciju:

- 1) rješenje o smještaju;
- 2) rješenje o starateljstvu, ako postoji;
- 3) zdravstveni karton;
- 4) zdravstvenu knjižicu; i
- 5) dačku knjižicu ili svjedočanstvo o završenim razredima.

Priprema korisnika obuhvata:

- 1) razgovor sa korisnikom i osnaživanje za prihvatanje promjene, u skladu sa njegovim uzrastom;
- 2) informisanje korisnika o načinu života u ustanovi, odnosno maloj grupnoj zajednici;
- 3) upoznavanje korisnika sa korisnicima njegovog uzrasta; i
- 4) upoznavanje sa vaspitnom grupom i sobnim drugom.

U pripremi korisnika može učestvovati njegov zakonski zastupnik i druga lica važna za korisnika.

Pružalac usluge izrađuje individualni plan rada sa korisnikom na osnovu individualnog plana usluga centra, u roku od sedam dana od dana prijema korisnika.

U izradi individualnog plana iz stava 1 ovog člana učestvuje centar, pružalac usluge, korisnik, odnosno njegov zakonski zastupnik, članovi njegove porodice i druga lica važna za korisnika.

Centar za socijalni rad dužan je da smještaj djeteta u ustanovu preispituje najmanje jednom u šest mjeseci.

4.3.3.2. Smještaj odraslih i starih lica

U skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluge smještaja odraslih i starih lica¹⁴ usluga smještaja odraslih i starih lica pruža se korisnicima kojima je neophodna zaštita i podrška za život u bezbjednom okruženju, kao i podrška za održanje ili unaprjeđenje kvaliteta života.

Usluga smještaja obezbjeđuje se odraslom i starom licu:

- sa invaliditetom;

¹⁴ ("Službeni list Crne Gore", br. 058/14 od 29.12.2014, 021/16 od 25.03.2016, 015/18 od 09.03.2018, 065/19 od 02.12.2019)

- koje je žrtva zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i nasilja u porodici ili kod kojeg postoji opasnost da će postati žrtva;
- koje je beskućnik; i
- kojem je usljed posebnih okolnosti i socijalnog rizika potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.

U Crnoj Gori se smještaj starih i odraslih lica vrši u javnim ustanovama – domovima starih u Risnu, Podgorici, Nikšiću, Bijelo Polju i Pljevljima.

Pružalac usluge smještaja dužan je da obezbijedi:

- odgovarajući stambeni prostor;
- materijalne uslove;
- smještaj u skladu sa polom korisnika;
- ishranu i dostupnost zdravstvenih usluga;
- održavanje lične higijene i higijene prostora;
- sigurno okruženje;
- razvoj potencijala i osnaživanje korisnika; i
- izolaciju preminulih korisnika.

2.3.3.2.1. Prijem, priprema i rad sa korisnikom

Prilikom prijema korisnika Centar za socijalni rad pružaocu usluge dostavlja sljedeću dokumentaciju za korisnika:

- 1) rješenje o smještaju;
- 2) kopiju lične karte;
- 3) zdravstveni karton;
- 4) zdravstvenu knjižicu;
- 5) izvještaj o zdravstvenom stanju; i
- 6) za lica lišena poslovne sposobnosti rješenje o starateljstvu, odnosno odluku o produženju roditeljskog prava.

Priprema korisnika obuhvata:

- 1) razgovor sa korisnikom i osnaživanje za prihvatanje promjene;
- 2) informisanje korisnika o načinu života kod pružaoca usluge;
- 3) upoznavanje korisnika sa korisnicima i zaposlenim; i
- 4) izbor boravišne jedinice i sobnog druga.

U pripremi korisnika može učestvovati njegov zakonski zastupnik i druga lica važna za korisnika.

Pružalac usluge izrađuje individualni plan rada sa korisnikom na osnovu individualnog plana usluga Centra za socijalni rad, roku od sedam dana od dana prijema korisnika.

Ako korisnik koristi uslugu na osnovu rješenja Centra za socijalni rad, u izradi individualnog plana učestvuje Centar za socijalni rad, pružalac usluge, korisnik odnosno njegov zakonski zastupnik, članovi njegove porodice i druga lica važna za korisnika.

Ponovni pregled vrši se u skladu sa rokovima iz individualnog plana rada sa korisnikom, najmanje jednom u toku godine.

Pružalac usluge izvještava Centar za socijalni rad o korisniku, u rokovima utvrđenim individualnim planom rada sa korisnikom.

2.4. PRAVO NA USLUGU NEODLOŽNE INTERVENCIJE

Ove usluge se pružaju radi osiguranja bezbjednosti u situacijama koje ugrožavaju život, zdravlje i razvoj korisnika i obezbeđuje se 24 sata dnevno. Pruža je Centar za socijalni rad uz obaveznu saradnju sa drugim nadležnim organima i službama.

Ove usluge obuhvataju i smještaj djece i mladih u ustanovu i malu grupnu zajednicu odnosno smještaj odraslih i starih lica, koji se postupak tada sprovodi hitno.

3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

3.1. UPITNIK

U okviru projekta koncipiran je upitnik koji je obuhvatio sljedeće grupe pitanja:

- Osnovne informacije o ciljnoj grupi istraživanja,
- Barijere u pristupu postojećim zakonom utvrđenim uslugama socijalne i dječje zaštite,
- Opseg potrebnih inovativnih usluga u svrhu podrške za pristup postojećim zakonom utvrđenim uslugama socijalne i dječje zaštite.

Upitnik je kreiran u periodu od 01.01.2023. do 15.02.2023. godine, a istraživanje sprovedeno u toku februara, marta i aprila 2023. godine, na uzorku od 198 ispitanika.

3.2. STRUKTURA UZORKA

Uzorak je sproveden u 15 opština u Crnoj Gori koje su uključivale i sjevernu i južnu i središnu regiju, i to: 34 ispitanika/ca odnosno 17.2% procenta sa Cetinja, 50 ispitanika/ca odnosno 25.3% iz Podgorice, 26 ispitanika/ca iz Bijelog Polja odnosno 13.1%, 10 ispitanika/ca iz Nikšića odnosno 5.1%, po jedno iz Ulcinja, Rožaja, Mojkovca i Kotora, odnosno 0.5%, 2 iz Berana odnosno 1%, 7 ispitanika/ca iz Tuzi – 3.5%, 5 ispitanika/ca odnosno 2.5% iz Zete, po dvoje iz Plužina i Pljevalja odnosno 1%, 14 ispitanika/ca iz Bara odnosno 7.1%, 4 iz Danilovgrada odnosno 2%, 23 iz Budve odnosno 11,6%, 15 iz Tivta odnosno 7,6%.

Prema vrsti invaliditeta, osamdeset jedan ispitanik/ca naveli su da imaju fizički invaliditet, odnosno 40.9%; oštećenje vida navelo je da ima 57, odnosno 28.8% ispitanika/ispitanica, 30 ispitanika/ispitanica navelo je da ima oštećenje sluha/govora dok je 13 ispitanika/ca odnosno 6.6% navelo da ima intelektualni invaliditet, a 16 ispitanika/ca da ima mentalni invaliditet – 8.1%.

Od ukupnog broja, 24 ispitanika/ispitanica pripada prvoj odnosno grupi koja ima između 18 i 24 godine starosti odnosno 12.1%; četrdeset ispitanika/ca pripada starosnoj grupi između 25 i 30 godina odnosno 20.2%; 68 odnosno 34.3% pripada starosnoj grupi između 31 i 45 godina, 36 odnosno 18.2% pripada grupi starosti između 45 i 55, 25 ispitanika/ispitanica pripada grupi staroj između 56 i 67 godina – 12.6%, a 5 ispitanika/ispitanica odnosno 2.5% su stariji/e od 67 godina.

Ispitanici/e su bili prilično ujednačeni/e po polu, bilo je 90 odnosno 45.5% ispitanika i 107 odnosno 54% ispitanica.

U ispitivanju je učestvovalo 9 ispitanika/ca bez završene osnovne škole – 4.5%, 28 ispitanika/ispitanica odnosno 14.1% sa završenom osnovnom školom, 98 odnosno 49.5% sa završenom srednjom školom, 16 odnosno 8.1% sa završenom višom školom, 36 ispitanika/ispitanica odnosno 18.2% sa visokom spremom i 11 odnosno 5.6% sa završenim magistarskim/doktorskim studijama.

3.3. PRISTUPAČNOST USLUGA

Istraživanje smo započeli prikupljanjem informacija da li je ustanova socijalne i dječje zaštite, najčešće centar za socijalni rad, koja je najbliža mjestu stanovanja ispitanika/ca pristupačna, odnosno da li u njoj mogu da se nesmetano kreću osobe sa invaliditetom; 8 ispitanika/ca je odgovorilo da ne može da priđe – 4%; 18 ispitanika/ca odgovorilo je da može da priđe ali ne i da uđe – 9.1%; može da uđe ali ne i u prostorije za prijem stranaka odgovorilo je 5 ispitanika/ispitanica, odnosno 2.5%; 18 ispitanika/ca je odgovorilo da može da priđe nekim prostorijama – 9.1%, da mogu djelimično da se kreću odgovorilo je 16 ispitanika/ca, odnosno 8.1% i 129 ispitanika/ca odnosno 65.2% je odgovorilo da može da se kreće.

Na pitanje da li su bili u situaciji da usljed nepristupačnosti ustanove ne mogu dobiti uslugu koja im je potrebna, 32 ispitanika/ca odgovorilo je potvrdno, što je oko 16%; 56 nije odgovorilo, odnosno 28.3%; dok 110 ispitanika/ca odgovorilo da nije bilo u ovoj situaciji – 55.6%.

Na pitanje da li su u okviru nadležnog centra za socijalni rad informisani o uslugama socijalne i dječje zaštite, 65 ispitanika/ca odnosno 32.8% odgovorilo je potvrdno a čak 132 negativno, odnosno 66.7%, 1 ispitanik/ca nije odgovorio/la.

Postavili smo i pitanje šta po mišljenju osoba sa invaliditetom predstavlja glavnu prepreku ostvarivanju prava iz socijalne i dječje zaštite, s tim što je bilo moguće zaokružiti više odgovora.

Od toga, 142 ispitanika odgovorila su da je glavna prepreka nedostatak informacija (71.7%), 61 da je u pitanju nedostatak interesovanja od strane osoba sa invaliditetom (30.8% u odnosu na ukupni uzirak), 110 ispitanika (što je 55.6% od ukupnog uzorka) da se radi o nezainteresovanosti nadležnih organa da riješe postojeće probleme, 61 ispitanik/ispitanica smatra da se radi o nedostopunosti centara za socijalni rad – 30.8%; 107 ispitanika/ca odnosno 54% navelo je da je razlog nedostatak usluga; 12 ispitanika/ca navelo je da živi u malom mjestu gdje usluge nisu dostupne – 6.1% i 20 odnosno 10% ukupnog uzorka da nemaju dovoljno finansijskih sredstava.

Postavili smo pitanje i koji je najvažniji izvor informacija za osobe sa invaliditetom o mogućnosti ostvarivanja prava iz domena socijalne i dječje zaštite. Na postavljena pitanja 47.5% ispitanika/ca je navelo da su im najvažniji izvor informacija mediji, 55.6% da su to druge osobe sa invaliditetom, 28.3% da su to prijatelji, 46.5% da su to centri za socijalni rad, 26.3% da su to zdravstvene ustanove a 14.6% da su to nevladine organizacije koje se bave pravima osoba sa invaliditetom.

3.4. USLUGA SMJEŠTAJA – INFORMISANOST KORISNIKA I BARIJERE

52 ispitanika/ca izjasnilo se da ne znaju da u Crnoj Gori postoji ustanova za smještaj djece i odraslih/starih lica, odnosno 26.3%, 70 ispitanika/ca odnosno 35.4% da znaju da postoji ustanova ali ne znaju koja je; 44 odnosno 22.2% izjavilo je da znaju da postoji ustanova u koju se mogu smjestiti djeca dok svega 29 ispitanika/ca odnosno 14.6% zna da postoje obje ustanove.

24 ispitanika/ca je navelo da su upoznati sa postojanjem usluge porodičnog smještaja – hraniteljstva, odnosno 47.5% dok 39.9% nije upoznato sa postojanjem te usluge a 25 ispitanika/ca nije odgovorilo. Sa uslugom porodičnog smještaja upoznato je 62.1% ispitanika/ca, dok 3 ispitanika/ca nije odgovorilo na pitanje a 26.3% nije upoznato sa ovom uslugom. Sa uslugom porodičnog smještaja uz intenzivnu i dodatnu podršku upoznato je 13.6% ispitanika/ca, dok 74.7% nije upoznato sa ovom uslugom, a 11% nije odgovorilo na pitanje. Sa uslugom povremenog porodičnog smještaja upoznato je svega 11% ispitanika, 76.8% nije upoznato sa istim, a 12.1% nije odgovorilo na pitanje.

Od cjelokupnog uzorka, 32.8% ispitanika/ca je upoznato sa time da pravo na smještaj imaju djeca bez roditelja; 12.1% je upoznato sa tim da pravo na smještaj u ustanovu socijalne i dječje zaštite imaju djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama; 19.7% ispitanika/ca ima saznanje o tome da pravo na smještaj u ovu ustanovu imaju djeca sa smetnjama u razvoju, a 13.1% da pravo na smještaj imaju djeca sa problemima u ponašanju.

U dijelu koji se tiče prava na smještaj u ustanovu socijalne i dječje zaštite, 33.3% ispitanika/ca je navelo da imaju informaciju da pravo na smještaj ima lice sa invaliditetom, 25.3% je navelo da to pravo ima lice koje je žrtva zanemarivanja/nasilja u porodici, 18.7% da to pravo ima lice koje je beskućnik. U ovom slučaju 68% ispitanika je na kraju zaokružilo odgovor da ovo pravo imaju sva navedena lica, ali sama struktura odgovora ne upućuje nas na to da postoji stvarna informisanost.

Postavili smo za svaku uslugu ponaosob pitanje koje su, po mišljenju osoba sa invaliditetom, glavne prepreke za ostvarivanje prava na ovu uslugu; kada je u pitanju usluga smještaja 55.1% ispitanika navelo je da nema navedene usluge, 51.5% da postoji nedostatak informacija o pravu na navedenu uslugu, 40.4% je navelo da prepreku predstavljaju predrasude osoba sa invaliditetom, a 43.9% da prepreku predstavljaju predrasude okoline.

3.5. USLUGE SAVJETOVANJA I PSIHOTERAPIJE

Na pitanje da li su koristili pravo na uslugu savjetovanja, psihoterapije i/ili socio-edukativnih usluga, 25.3% ispitanika/ca je odgovorilo da ih nisu koristili i da ne znaju šta su ove usluge; 56.6% da su čuli da ove usluge postoje ali ih nisu koristili, a 18.2% da su koristili ove usluge. Na pitanje šta tačno predstavljau ove usluge, 9.1% ispitanika je znalo da u ove usluge spada medijacija, 13.8% da u ove usluge spada usluga SOS telefona, dok je 39.9% imalo saznanje o tome da ove usluge podrazumijevaju i uslugu savjetovanja.

Od ukupnog uzorka 8.6% ispitanika/ispitanica je navelo da misle da država nije dužna da refundira troškove ovih usluga, 32.3% misli da je država donekle dužna da snosi ove troškove dok 59.1% misle da je država dužna da snosi troškove.

Na pitanje koi ma pravo na ovu uslugu 16.7% ispitanika imalo je informaciju da je ima dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju; 13.6% da ovo pravo ima odraslo lice sa invaliditetom; 25% da ovo pravo ima dijete bez roditeljskog staranja; 18.7% da ovo pravo ima dijete čiji roditelj nije u stanju da se o njemu stara; 17.1% dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju; 14% dijete u sukobu sa zakonom; 8.3% da to ima dijete kome roditelji ne mogu da se dogovore oko vršenja roditeljskog prava; 7.6% dijete koje se zatekne bez nadzora van mjesta prebivališta, 16.1% da ovo pravo ima dijete/odraslo lice koje zloupotrebljava alkohol ili drogu; 16.2% djetetu odnosno odraslom i starom licu koje je žrtva zlostavljanja i zanemarivanja; 9.8% da ovo pravo ima žrtva trgovine ljudima; 9.8% da ovo pravo ima trudnica bez porodične podrške, 8.8% da ovo pravo ima samohrani roditelj bez podrške i osnovnih sredstava za život; odrasli beskućnik – 7.1%; 8.1% - dijete, odraslo i staro lice kojem je potreban poseban oblik socijalne zaštite.

Na pitanja koja se tiču prepreka za ostvarivanje prava na psihoterapijske i savjetodavne usluge, 58.1% ispitanika/ca smatra da je prepreka nedostatak usluge, 62.1% da je prepreka nedostatak usluge, 42.6% da se radi o predrasudama osoba sa invaliditetom prema ovoj usluzi, a 43.1% da se radi o predrasudama okoline.

3.6. USLUGA NEODLOŽNIH INTERVENCIJA

Na pitanje o usluzi neodložnih intervencija, 72.4% je odgovorilo da ne zna šta su ove usluge, 26.3% da su čuli za ove usluge ali ih nisu koristili, a dvoje da ih jeste koristilo – 1% uzorka.

3.7. DNEVNI CENTRI

Na pitanje da li su koristili usluge dnevnog boravka za lica sa invaliditetom, 26.4% ispitanika/ca je navelo da ne znaju šta su ove usluge, 68.2% da su čuli da ove usluge postoje ali ih nisu koristili, a 5.1% da su ih koristili. Na pitanje ko ima pravo uopšte na uslugu dnevnog boravka, 91.4% ispitanika/ca su naveli da je to dijete sa smetnjama i teškoćama u razvoju, 64.6% da je to mlado lice sa smetnjama i teškoćama u razvoju, 36.4% da je to odraslo i staro lice sa smetnjama i teškoćama u razvoju a 32.3% da je to odraslo i staro lice sa invaliditetom. Na pitanje da li je država dužna da snosi troškove dnevnog boravka 10.6% ispitanika/ca odgovorilo je da nije dužna, 37.2% da je dužna da snosi dio troškova a 51.1% da je država u potpunosti dužna da snosi troškove.

Čak 86.7% ispitanika/ca je navelo da nisu upoznati sa procedurom ostvarivanja prava na uslugu dnevnog boravka, uz deset ispitanika/ca koji na pitanje nisu odgovorili, a 11.7% je odgovorilo da su upoznati sa ovom procedurom. Kao prepreke za ostvarivanje prava na uslugu dnevnog boravka 42.1% ispitanika/ca naveli su nedostatak usluge, 59.9% nedostatak informacije, 45.7% da su to predrasude osoba sa invaliditetom a 44.7% da se radi o predrasudama okoline.

3.8. SVRATIŠTE

Što se tiče ostvarivanja prava na uslugu svratišta, 66.7% ispitanika/ca izjasnilo se da ne zna šta je ova usluga, 33.3% da su čuli za nju, dok očekivano nema ispitanika/ca koji su koristili ovu uslugu. Nedostatak usluge su naveli kao razlog u 51.5% slučajeva, nedostatak informacije u 74.4%, predrasude osoba sa invaliditetom 17.6%, a 22.3% predrasude okoline.

3.9. POMOĆ U KUĆI

Što se tiče usluge pomoć u kući, 26.3% ispitanika/ca navelo je da nisu čuli za ovu uslugu, 65.7% da su čuli za nju ali je nisu koristili dok je 8.1% navelo da su je koristili. Na pitanje kome je namijenjena ova usluga 7.4% ispitanika imali su informaciju da je namijenjena djetetu sa smetnjama i teškoćama u razvoju, 50.5% da je namijenjena odraslom i starom licu sa invaliditetom a 41.1% da je namijenjena objema kategorijama. Kao prepreke za ostvarivanje prava na ovu uslugu, 55.4% ispitanika/ca navelo je nedostatak usluge, čak 66.1% navelo je da je to nedostatak informacije, 21.9% da se radi o predrasudama osoba sa invaliditetom a 23.3% da se radi o predrasudama okoline.

3.10. STANOVANJE UZ PODRŠKU

U dijelu koji se tiče ostvarivanja prava na uslugu stanovanja uz podršku, 60.7% ispitanika/ca je reklo da ne znaju šta je ova usluga, 37.8% da je čulo za ove usluge ali ih nije koristilo, a troje odnosno 1.5% je reklo da je koristilo ove usluge. Na cjelokupnom uzorku 32% ispitanika/ca se izjasnilo da je ova usluga namijenjena odraslom i starom licu sa invaliditetom, 13% mladom licu koje je bilo dijete bez roditeljskog staranja, dok je 48.6% navelo da obje kategorije imaju pravo na ovu uslugu. Nedostatak usluge su naveli kao prepreku 55.2% ispitanika/ca, **čak 80% da ne postoji informacija**, prepreku predrasuda osoba sa invaliditetom je navelo 19.5%, a predrasude okoline 16.2%.

3.11. PERSONALNA ASISTENCIJA

16.7% ispitanika/ca je izjavilo da nisu čuli za ove usluge, 56.1% da jesu čuli ali ih nisu koristili, a 26.8% da su ih koristili. Na pitanje ko ima pravo na ovu uslugu 16% je odgovorilo da su to osobe koje su korisnici prava na ličnu invalidninu, 6.9% da su to korisnici dodatka za njegu i pomoć, 36.7% da su to korisnici lične invalidnine ili dodatka za njegu i pomoć koji su uključeni u proces obrazovanja ili su u radnom odnosu. Kao prepreku u ostvarivanju prava na ovu uslugu 58.6% navodi da se radi o nedostatku usluge, 63.2% da se radi o nedostatku informacije, 21.4% da se radi o predrasudama lica sa invaliditetom a 20.9% da se radi o predrasudama okoline.

3.12. POTREBE KORISNIKA

Učesnicima istraživanja je ponuđeno da se izjasne o tome koje su im usluge socijalne i dječje zaštite u njihovim zajednicama najpotrebnije, s tim što su mogli izabrati više odgovora:

- 15.7% ispitanika reklo je da ima potrebu za uslugom smještaja,
- 59.4% ispitanika/ca je reklo da ima potrebu za uslugom personalne asistencije;
- 16.2% ispitanika/ca je reklo da ima potrebu za stanovanjem uz podršku,
- 22.3% da ima potrebu za uslugom dnevnog boravka,
- 23.2% da ima potrebu za savjetodavnim i psihoterapijskim uslugama,
- 4% da ima potrebu za uslugom svratišta.

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

- a. **Pravni okvir.** Pravni okvir kojim su regulisane usluge socijalne i dječje zaštite predviđa značajan broj usluga koje se mogu pružati u okviru crnogorskog sistema socijalne i dječje zaštite. Zakonska rješenja i podzakonski akti su na adekvatan način prepoznali potrebe osoba sa invaliditetom i predvidjeli usluge. Međutim, jako mali broj se uopšte aktivno primjenjuje u praksi odnosno ne postoje servisi ili službe za njihovu primjenu.
- b. **Informisanost.** Kvantitativnom analizom odgovora uočava se da mnoge usluge socijalne i dječje zaštite, a posebno usluge podrške u zajednici, nisu poznate osobama sa invaliditetom. Naročito u dijelu koji se tiče ostvarenja prava na uslugu smještaja, potrebno je dodatno informisanje osoba sa invaliditetom i podizanje njihove svijesti o ovoj usluzi, uključujući i pravo na porodični smještaj odnosno porodični smještaj – hraniteljstvo. Takođe je u malom broju zastupljena svijest o tome koje kategorije lica imaju pravo na ovu uslugu. Naime, više ispitanika su kao ustanovu za smještaj lica sa invaliditetom označili JU Dječji dom u Bijeloj, neki su naveli domove za smještaj starih lica kao i zavod "Komanski most", staračke domove, jedno lice je navelo ustanovu "Tisa" Bijelo Polje, bilo je ispitanika koji su kao ustanovu za smještaj označili Dnevni centar ili Resursni centar. Dakle, prije svega se mora početi najprije od informisanja, preko dostupnosti institucija, razvijanja i stabilizacije usluga postojećih u sadašnjim rješenjima pa nakon toga uvođenje inovativnih usluga kao videći pratilac.
- c. **Potreba za savjetodavnim i psihoterapijskim uslugama.** Više od petine ispitanika/ca navelo da imaju potrebu za savjetodavnim i psihoterapijskim uslugama, ali je u kvalitativnom dijelu upitnika više ispitanika reklo je da je koristilo psihosocijalne usluge van sistema, u okviru realizacije projekata NVO (kroz radionice, na primjer). Stoga je jasno da je ova usluga veoma važna i potrebna i da ju je potrebno regulisati na institucionalnom nivou za osobe sa invaliditetom.
- d. **Ostvarivanje usluge dnevnog boravka/dnevnih centara.** Ispitanici/e su kao prepreku za ostvarivanje prava na uslugu "dopisivali" i ograničen broj mjesta za korisnike, odnosno nedostatak kapaciteta. Oni koji su koristili pravo na ovu uslugu – kojih je ipak mali broj – i oni koji su čuli za uslugu uglavnom su bili upoznati sa procedurom ostvarivanja ove usluge.
- e. **Potreba za personalnom asistencijom.** Personalna asistencija je usluga za kojom se pokazalo da ispitanici imaju najviše potrebe. Međutim, naveli su i da je sistem ne prepoznaje već da uslugu pružaju NVO a to zavisi od projekata; da se pružala malom broju osoba u ograničenom vremenskom trajanju, da postoji manjak licenciranih pružaoca usluga, neujednačenost cijena, takođe loša podzakonska rešenja i sprovođenje samog zakona. Evidentno je da ispitanici ne razumiju koja kategorija ima pravo na personalnu asistenciju, te je i u ovom smislu potrebna dodatna edukacija i distinkcija u odnosu na uslugu pomoć u kući. Zaključak mnogih ispitanika je bio da je potrebno obezbijediti dostupnost ovim uslugama, besplatne servise podrške a ne par mjeseci dok traju projekti.

5. INOVATIVNE USLUGE SOCIJALNE I DJEČJE ZAŠTITE

Kako smo već gore naveli, u pravnom sistemu egzistiraju brojne usluge socijalne i dječje zaštite koje, iako propisane, imaju vrlo ograničenu primjenu u praksi, odnosno neke se praktično uopšte ne primjenjuju na institucionalnom nivou i pored koristi koje bi nesporno donijele. Samom primjenom tih usluga, smanjila bi se potreba za uvođenjem bilo kakvih dodatnih i inovativnih usluga socijalne i dječje zaštite. Pri tome, na ovaj način bi se na najbolji način uočilo kakve usluge socijalne i dječje zaštite, pored propisanih, nedostaju licima sa invaliditetom, te bi se akcije i projekti usmjerili na uvođenje novih - inovativnih usluga kojim bi se na kvalitetan i obuhvatan način unaprijedio institucionalni okvir usluga socijalne i dječje zaštite.

Ispitanici, kao što je gore navedeno, su generalno loše informisani i o postojećim uslugama i to čak i o uslugama koje se redovno primjenjuju u praksi. Stoga, generalno nije pokazan interes za uvođenje inovativnih usluga socijalne i dječje zaštite.

Od inovativnih usluga, jedan ispitanik je naveo da u ustanovi nije mogao dobiti uslugu jer nije bilo **gestovnog - znakovnog tumača**. Naime, lica oštećenog sluha imaju često poteškoća u komunikaciji bez znakovnog tumača, naročito prilikom ostvarivanja svojih prava kod državnih i opštinskih organa. Stoga, preporuka je da bude propisano da organi i javne ustanove imaju makar jednog zaposlenog gestovnog – znakovnog tumača,

odnosno da takvo radno mjesto bude obavezno predviđeno aktom o sistematizaciji radnih mjesta kod organa odnosno ustanove.

Takođe, nekoliko ispitanika/ca je predložilo uslugu **videći pratilac**, jer zgrade ustanova u Crnoj Gori često nisu ili nisu u dovoljnoj mjeri prilagođene za lica sa oštećenjem vida. Ovu uslugu ne bi trebalo podvoditi pod uslugu personalne asistencije jer odnosno za uslove koji su potrebni za ostvarivanje prava na uslugu personalne asistencije (pravo na ličnu invalidninu ili dodatak za njegu i pomoć) pošto je ova vrsta usluge često neophodna i licu koje nema invaliditet iste težine kao lice koje, po zakonu, ima pravo na uslugu personalne asistencije (npr. za ostvarivanje prava na dodatak za njegu i pomoć potrebno je oštećenje vida od 100%¹⁵).

NVO Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore je iniciralo program obuke **peripatologa**, odnosno instruktora za obuku lica oštećenog vida za kretanje uz pomoć bijelog štapa. I ovakvu uslugu bi, kao dio obuke lica sa invaliditetom oštećenog vida, bilo preporučljivo uključiti u institucionalni okvir jer bi, nakon obuke, lica korisnici bijelog štapa bila osposobljenija za samostalni život čime bi se i smanjili troškovi drugih usluga i servisa za ova lica sa invaliditetom.

U Podgorici, 31.08.2023.

Luka Stijepović, diplomirani pravnik

¹⁵ Pravilnik o medicinskim indikacijama za ostvarivanje prava na materijalno obezbjeđenje, dodatka za njegu i pomoć, ličnu invalidninu i naknadu zarade za rad sa polovinom punog radnog vremena ("Službeni list Crne Gore", br. 058/14 od 29.12.2014)